

มิลตัน ฟรีดแมนกับแนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม

ดุชนิ วรธรรมดุชนิ

อาจารย์ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเจ้าพระยา

dusadeev@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดประสงค์เพื่อพินิจและอธิบายแนวคิดของมิลตัน ฟรีดแมน ในประเด็นเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคม โดยบทความได้แบ่งเนื้อหาเป็น 3 ส่วน คือ 1) ฟรีดแมนกับทุนนิยมเสรี ที่แสดงให้เห็นว่า การให้ความสำคัญต่อเสรีภาพทางเศรษฐกิจก่อนการเมืองนั้น ส่งผลดีต่อสังคมโดยเฉพาะตลาดเสรี 2) ความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจ บทบาทของผู้บริหารด้านความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจเป็นไปเพื่อการเพิ่มผลกำไรต่อผู้ถือหุ้นเท่านั้น และ 3) นำประเด็นจากข้อที่ 1) และ 2) มาสร้างเป็นโจทย์เพื่อนำไปสู่การอภิปรายถกเถียงที่ว่า “ผู้บริหารจะสามารถมีความรับผิดชอบต่อสังคมได้อย่างไร?”

คำสำคัญ ความรับผิดชอบต่อสังคม ผู้บริหาร ผู้ถือหุ้น ผู้มีส่วนได้เสีย

Milton Friedman and the Concept of Corporate Social Responsibility

Dusadee Vorathumdusdee

Lecturer, Faculty of Political Science, Chaopraya University

dusadeev@gmail.com

Abstract

The purpose of article is to examine Milton Friedman's ideas as foundation to understand the concept of corporate social responsibility (CSR). This article is divided into three parts. The first part concerns Friedman and liberal capitalism, which states that giving importance to economic over politics can yield good results for society, particularly free market. Second part deals with the social responsibility of the business sector where the role of executives is to merely increase profits for shareholders. In the last part the issues from the first two sections are used to pose open-ended questions on how executives could have social responsibility and are discussed.

Keywords: Corporate Social Responsibility, Executives, Shareholders, Stakeholders

บทนำ

แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจจะต้องเข้ามามีบทบาทหลักในการกำกับดูแลและรับผิดชอบต่อสังคม สืบเนื่องมาจากปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในสังคมร่วมสมัยอันเป็นผลพวงมาจากภาคธุรกิจ การแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจที่มีขอบเขตกว้างขวางนั้น ล้วนถูกทำให้เข้าใจได้ว่าเป็นกลยุทธ์ทางการตลาดเพื่อประชาสัมพันธ์บริษัทมากกว่าการแสดงความรับผิดชอบต่อสังคมที่มาจากความตั้งใจจริง ในทางตรงกันข้าม แนวคิดที่ว่านี้ ไม่ได้เกิดขึ้นเอง หรือเป็นเพียงการโปรยยาหอมของภาคธุรกิจแต่ฝ่ายเดียว ขณะเดียวกัน ผลพวงจากการหาทำไรของภาคธุรกิจที่ก่อปัญหาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม ภาคสังคมจึงได้เรียกร้องความรับผิดชอบต่อสังคมจากภาคธุรกิจ โดยเฉพาะความรับผิดชอบต่อสังคมจากผู้บริหารและคณะกรรมการบริหาร ที่หาประโยชน์จากภาคสังคมมาเป็นระยะเวลายาวนานด้วยเช่นกัน

ทฤษฎีเสรีของฟริตแมน

มิลตัน ฟริตแมน (Milton Friedman) นักเศรษฐศาสตร์ชาวอเมริกัน ผู้สนับสนุนสังคมเสรี ตลาดเสรีและเจตจำนงเสรีสำหรับปัจเจกชนนิยม เป็นบุคคลผู้ทรงอิทธิพลทางความคิดต่อวงการเศรษฐศาสตร์โลกในศตวรรษที่ 20 ผลงานที่เป็นบทความ บันทึกการบรรยาย หนังสือ เป็นที่ได้รับความนิยมอย่างสูง หนังสือของเขา อาทิ *Capitalism and Freedom* (Friedman, 1962) ที่มีอายุกว่า 50 ปี แต่ยังคงมีสาระในการอธิบายสังคมทุนนิยมเสรี ที่ได้รับชัยชนะเกือบเบ็ดเสร็จของสังคมโลกร่วมสมัยที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ แม้บางลัทธิมองว่า ทุนนิยมกำลังซูดหลุมฝังศพตนเอง บ้างก็เห็นว่าทุนนิยมปัจจุบันคือทุนนิยมขั้นก้าวหน้า จนกระทั่งถูกมองว่าเป็นทุนนิยมสามัญ อย่างไรก็ตาม ข้อถกเถียงของหนังสือเล่มนี้ถือได้ว่าเป็นจุดที่แสดงให้เห็นถึงทฤษฎีเสรีที่มีคุณูปการต่อสังคมสมัยใหม่ อันควรนำมาเชื่อมโยงต่อประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อทำความเข้าใจบนฐานคติเศรษฐกิจเสรีนิยม

ใน *Capitalism and Freedom* ฟริตแมนมองว่า “เสรีภาพทางเศรษฐกิจเป็นเป้าหมายในตัวของมันเองที่มีต่อผู้เชื่อในเสรีภาพ เสรีภาพทางเศรษฐกิจ เป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ เพื่อที่จะได้มาซึ่งความสำเร็จของเสรีภาพทางการเมือง” (Friedman, 1962, p. 18) ซึ่งเป็นแนวคิดพื้นฐานอันเป็นหลักสำคัญของมุมมองเศรษฐกิจแบบเสรีของเขานั่นเอง หากย้อนกลับไปพิจารณาแนวคิดเสรีนิยม (Liberalism) ที่เน้นไปที่เสรีภาพอันเป็นเป้าหมายสูงสุดและปัจเจกชนในฐานะแก่นแท้ที่มีอยู่จริงในสังคม ด้วยมุมมองแบบเสรีนิยม เสรีภาพคือคุณค่าที่เรามีและกระทำกับความสัมพันธ์ระหว่างกันท่ามกลางผู้อื่น คุณค่าเป็นเรื่องความสัมพันธ์ที่เราเข้าไปข้องเกี่ยวกับผู้อื่น คุณค่าของคน “ดี” หรือ “เลว” จึงขึ้นอยู่กับว่าใครเป็นคนตัดสินโดยอยู่ภายใต้ขอบเขตจริยธรรมของปัจเจกชน เสรีนิยมสนับสนุนหลักนโยบายเศรษฐกิจเสรีแบบ *Laissez Faire* ที่พยายามลดบทบาทของรัฐในกิจการด้านเศรษฐกิจและหลีกเลี่ยงการแทรกแซงปัจเจกชน เสรีนิยมสนับสนุนการค้าเสรีระหว่างประเทศเพื่อเชื่อมโยงโลกด้วยประชาธิปไตยและสันติภาพ

กล่าวคือ ความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพทางเศรษฐกิจและเสรีภาพทางการเมือง สืบเนื่องมาจากสวัสดิการทางวัตถุที่เป็นพื้นฐานทางเศรษฐกิจ ขณะเดียวกัน เสรีภาพของปัจเจกชนคือพื้นฐานทางการเมือง ถ้าปัญหาทางเศรษฐกิจได้รับการจัดการ ก็จะนำไปสู่การสนับสนุนสังคมเสรี การจัดการทางเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพราะมีผลต่อการรวมหรือกระจายอำนาจ องค์กรทางเศรษฐกิจจะเป็นตัวนำสำคัญที่ทำให้สังคมมีเสรีภาพ ขณะเดียวกัน เสรีภาพทางเศรษฐกิจมีบทบาทต่อเสรีภาพทางการเมือง เมื่อบรรยากาศของตลาดเสรี ทุนนิยมแบบแข่งขัน บริษัทเอกชน เป็นองค์กรทางเศรษฐกิจที่เกื้อหนุนอำนาจทางการเมือง จะเห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างเสรีภาพทางเศรษฐกิจและการเมืองที่ได้ปรากฏมาแล้วในประวัติศาสตร์สังคมนายทุนตลาดเสรีอุปถัมภ์บรรยากาศแห่งเสรีภาพ เสรีภาพทางเศรษฐกิจจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับเสรีภาพทางการเมือง ดังนั้น “เสรีภาพทางเศรษฐกิจ ในตัวมันเองจึงเป็นส่วนสำคัญที่สุดของเสรีภาพทั้งหมด” (Friedman, 1962, p. 21)

ยิ่งไปกว่านั้น ฟรีดแมนกล่าวไว้ว่า บริษัทไม่ควรถูกรับผิดชอบต่อสังคม ไม่ว่าจะเป็ฯสังคมหรือสาธารณะ เพราะบริษัทต้องสนใจในการเพิ่มกำไรของบริษัทเพื่อหุ้นส่วนของบริษัท กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บริษัทมีความรับผิดชอบต่อเพียงการหากำไรให้มากขึ้นเท่านั้น ตลาดเสรีทุนนิยมจะเป็นส่วนเพิ่มสวัสดิการสังคมเอง นักธุรกิจไม่ใช่นักศีลธรรมหรือมีความสามารถที่จะรับผิดชอบต่ออะไรได้ หากแต่กฎหมายหรือกฎเกณฑ์ที่กำหนดขึ้นจะเป็นขีดจำกัดของธุรกิจในการแสวงผลกำไร เมื่อเป็นเช่นนี้ ข้อจำกัดทางกฎหมายจึงได้กลายเป็นข้อจำกัดของธุรกิจที่มีต่อสังคมไปด้วย

โดยเฉพาะบท “Monopoly and Social Responsibility of Business and Labor” ใน *Capitalism and Freedom* ฟรีดแมนมองว่า นายทุนผูกขาดเป็นผู้ยกประเด็น “ความรับผิดชอบต่อสังคม” เพราะว่ามีอำนาจในการรับผิดชอบต่อธุรกิจและแรงงานอันเป็นเป้าหมายหลักของสังคม (Friedman, 1962, p. 102) ประเด็นนี้ ได้นำไปสู่การที่ทุนนิยมมีการแข่งขันย่อมส่งผลดีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมด้วย เมื่อความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นเงื่อนไขและผลที่ได้จากการแข่งขันกลายมาเป็นผลดีกับสังคม กล่าวอีกนัยหนึ่ง การแข่งขันของนายทุนผูกขาดพยายามที่จะขยายทุนด้วยการแข่งขันเงื่อนไขสำคัญที่เป็นจุดเด่นคือ ความรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการสร้างระบบเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง ซึ่งนับเป็นเรื่องที่ดีต่อสังคม อีกนัยหนึ่ง ผู้บริหารหรือหุ้นส่วนจะนำกำไรของบริษัทส่วนหนึ่งเข้าไปช่วยเหลืออันเป็นปัจจัยทางสังคม และการที่ผู้บริหารบริษัทดำเนินการตามกฎหมายและศีลธรรมจรรยาบรรณอันดีของสังคม นั่นก็คือ การที่บุคคลเหล่านั้นได้ทำตามหน้าที่ของเขาและเธอต่อสังคมนั่นเอง

ฟรีดแมนอธิบายไว้ว่า “มีแต่เพียงภาคธุรกิจเท่านั้นที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม ด้วยการใช้ทรัพยากรและกิจกรรมของธุรกิจนั้น ภาคธุรกิจสามารถเพิ่มผลกำไรที่ถูกรับเท่าที่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของการแข่งขันแบบเปิดและเสรี โดยปราศจากการลอบกลวงและฉ้อฉล” (Friedman, 1962, p. 112) คำถามต่อมาคือ ถ้านักธุรกิจให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบต่อสังคมมากกว่าการสร้างผลกำไรสูงสุดให้ผู้ถือหุ้น เขาจะรู้หรือไม่ว่ามันคืออะไร และ/หรือเป็นไปได้หรือไม่ที่ภาคธุรกิจจะแสวงหาผลกำไรไปควบคู่กับความรับผิดชอบต่อสังคม ในทางหนึ่งเขาสามารถควบคุมราคาและค่าจ้างโดยปราศจากเงินภาวะเงินเฟ้อ คือ การควบคุมดังกล่าวเพื่อหลีกเลี่ยงภาวะเงินเฟ้อ ประเด็นนี้ ดูเหมือนว่านักธุรกิจจะมี

ความสามารถในการรักษาผลประโยชน์ของตนและช่วยเหลือสังคมด้วยกลไกของเขาที่มีต่อธุรกิจและสังคม ซึ่งเป็นปัจจัยในการควบคุมกลไกตลาดด้วยปัจจัยการผลิตของภาคธุรกิจเองและเพื่อตนเอง ดังนั้นกลไกดังกล่าวจึงเป็นผลดีต่อสังคมไปด้วยโดยปริยาย

ความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารภาคธุรกิจ

โดยพื้นฐานแล้ว ข้อคิดเห็นต่อแนวคิดความรับผิดชอบต่อธุรกิจที่มีต่อสังคมของฟรีดแมน ที่กลายมาเป็นข้อถกเถียงเชิงสาธารณะปรากฏขึ้นใน “The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits” (Friedman, 1970) โดยเชื่อบทความเป็นประโยคที่มีนัยตรงที่ตอบคำถามในตัวของมันเอง ถึงความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจที่เป็นไปเพื่อการเพิ่มขึ้นของผลกำไรแก่ธุรกิจนั่นเอง ฟรีดแมนได้นำมาตรฐานทางจริยธรรมแบบอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) และปัจเจกนิยม (Individualism) มาใช้อย่างมีนัยยะซ้อนเร้นในข้อถกเถียงของเขา โดยปราศจากหลักฐานหรือเหตุผลสนับสนุนมาตรฐานทางจริยธรรมที่เขาเองกล่าวถึง นอกจากตัวอย่างซึ่งเขาได้กล่าวไว้ในตอนต้นของบทความ ถึงความเข้าใจผิดของนักธุรกิจชาวฝรั่งเศสที่เชื่อว่า พวกเขาปกป้องบริษัทที่ทำธุรกิจเสรี โดยปฏิเสธว่าธุรกิจไม่ได้สนใจเพียงแต่ผลกำไรเท่านั้น หากแต่ได้ช่วยส่งเสริมความปรารถนาอันเป็นเป้าหมายของสังคม ซึ่งทำให้ธุรกิจมี “จิตสำนึกทางสังคม”

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ถึงแม้ว่าฟรีดแมนจะกล่าวถึงข้อดีของเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมมาโดยตลอด แต่ความรับผิดชอบต่อสังคมก็เป็นการหลบเลี่ยงของการกำหนดกฎเกณฑ์ และผู้บริหารก็จะใช้กลยุทธ์ความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นข้ออ้างในการยับยั้งการกำหนดกฎเกณฑ์จากภาครัฐ (Aune, 2007, p. 210) ขณะเดียวกัน ฟรีดแมนเริ่มต้นอภิปรายถึง “ธุรกิจ” ว่าจะมีความรับผิดชอบต่อสังคมหรือไม่นั้น ต้องเข้าใจก่อนว่ามนุษย์เท่านั้นที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม บริษัทซึ่งเป็นบุคคลสมมติ ในความเข้าใจนี้ จึงมีความรับผิดชอบต่อสังคมเหมือน ดังนั้น “ธุรกิจในภาพรวมทั้งหมดไม่สามารถกล่าวได้ว่ามีความรับผิดชอบต่อสังคม” (Friedman, 1970, p. 1) ส่วนผู้บริหารบริษัทนั้นมีสถานะเป็นบุคคลตามสิทธิ สามารถมีความรับผิดชอบต่อสาธารณะ ศาสนา สมาคม ชุมชน ประเทศชาติ ซึ่งเป็นการอุทิศรายได้บางส่วน หรือแม้ลาออกจากงานเพื่อไปร่วมปกป้องประเทศชาติ แสดงให้เห็นถึงการที่ผู้บริหารจ่ายเงิน หรือเวลา หรือแรงงานของเขาเอง ที่ไม่ใช่เงิน หรือเวลา หรือแรงงานของลูกค้าบริษัท ประเด็นนี้จึงเป็นประเด็นที่ผู้บริหารได้ทำการเพื่ออุทิศต่อเป้าประสงค์ของตนเอง กล่าวได้ว่าเป็น “ความรับผิดชอบต่อสังคมของ [ผู้บริหารในฐานะ] ปัจเจกชน ไม่ใช่ธุรกิจ” (Friedman, 1970, p. 2)

ยิ่งไปกว่านั้น ผู้บริหารต้องแสดงบทบาทตามข้อกำหนดพื้นฐานทั้งทางกฎหมายและทางสังคม หมายความว่า ผู้บริหารมีความรับผิดชอบต่อสังคมในความสามารถของเขาในฐานะนักธุรกิจ ในเมื่อทุกสิ่งมีราคาที่ต้องจ่าย ไม่มีอะไรฟรีในโลกการแข่งขันท่ามกลางกลุ่มผลประโยชน์ที่ใช้อำนาจให้ลุล่วงผ่านการคำนวณอย่างมีเหตุมีผล (Aune, 2007, p. 211) บทบาทของผู้บริหารธุรกิจ คือ บริหารจัดการเงินของผู้ถือหุ้น หรือลูกค้า หรือลูกจ้าง โดยจำแนกแจกจ่ายเงินของพวกเขาเหล่านั้นไปสู่การกระทำเฉพาะเจาะจงตามความประสงค์ของพวกเขา โดยผู้บริหารต้องบริหารจัดการความรับผิดชอบต่อสังคมแต่ละส่วนอย่าง

เหมาะสมชัดเจน มากกว่าการเป็นตัวแทนของ ผู้ถือหุ้น หรือลูกค้า หรือลูกจ้าง ด้วยการจ่ายเงินทางอื่น แทนที่พวกเขาจะใช้มัน ซึ่งบทบาทของผู้บริหารบริษัทตรงส่วนนี้ แสดงออกถึงลักษณะของการจัดการธุรกิจ ในรูปแบบของภาษีเพื่อใช้ในทางสังคม ซึ่งส่งผลไปยังลูกจ้างภาครัฐ ข้าราชการ ภาษีและค่าใช้จ่ายจาก ภาครัฐกิจนั้นก็เพื่อเลี้ยงดูสังคมนั่นเอง

ผลสืบเนื่องจากการที่ผู้บริหารบริษัทต้องดูแลผลประโยชน์ของบริษัท ผลผลิตสินค้า จำหน่ายสินค้า และดูแลระบบการเงิน แต่เชื่อว่าผู้บริหารจะเชี่ยวชาญในเรื่องเงินเพื่อ เขาอาจลดราคาสินค้า หรือลดปริมาณ การผลิตเพื่อลดค่าใช้จ่าย ค่าถามที่ตามมาคือ ราคาที่เสียไปเท่าไร? จึงจะเหมาะสมต่อระบบเศรษฐกิจของ สังคม ในเมื่อผู้บริหารต้องดูแลผู้ถือหุ้น ลูกค้าและลูกจ้าง กล่าวอีกนัยหนึ่ง ฟรีดแมนมองว่าบทบาทผู้บริหาร ในฐานะบุคคลได้ทำหน้าที่ดูแลกลุ่มบุคคลเหล่านี้ในภาครัฐกิจแล้ว แสดงถึงความรับผิดชอบต่อธุรกิจที่มีต่อ สังคม คือการสร้างกำไรให้บริษัท จากนั้นปัจเจกชนในฐานะพลเมืองภายในระบบเศรษฐกิจก็จะแสดงความ รับผิดชอบต่อสังคมด้วยตัวของเขาเองในกิจการต่าง ๆ ที่เห็นชอบอย่างเหมาะสม

ในทางหนึ่ง หุ้นส่วนได้คัดสรรผู้บริหารเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองผลประโยชน์ตามหลักการของ บริษัท ซึ่งก็คือคณะกรรมการผู้ถือหุ้น โดยหน้าที่ของผู้บริหาร ต้องดูแลผลประโยชน์ของบริษัทตามกลไก ตลาด ไม่ใช่กลไกทางการเมืองที่ต้องตอบสนองในเชิงสังคม บริษัทเอกชนเองทำการแข่งขันในตลาด และ ต้องรับผิดชอบต่อผลกระทบของตนในทุกด้านโดยปริยาย โดยต้องอยู่ภายใต้เงื่อนไขของกลไกของตลาด เท่านั้น เราสามารถเข้าใจได้ว่า ความสนใจหลักของธุรกิจคือการสร้างผลกำไร ถ้าปราศจากผลกำไรธุรกิจ ก็ไม่สามารถอยู่รอดได้ ในขณะที่การเพิ่มขึ้นของผลกำไรเป็นประโยชน์ต่อเศรษฐกิจของบริษัท ซึ่งก็เป็น ประโยชน์ต่อพลเมืองของรัฐ อย่างไรก็ตามรัฐบาลไม่ควรบีบบังคับหรือออกกฎหมายให้บริษัทเข้ามา รับผิดชอบต่อสังคม (Coleman, 2013) เพราะบริษัทที่มีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างคู้ชานานไป พร้อมกันกับการช่วยเหลือสังคมอยู่แล้ว

เมื่อหลักการทางการเมืองเน้นความสำคัญของกลไกตลาดอย่างเป็นเอกฉันท์ แนวคิดตลาดเสรี วางอยู่บนทรัพย์สินส่วนบุคคล ไม่มีปัจเจกชนผู้ใดบังคับขู่เข็ญผู้อื่น ความร่วมมือเป็นไปด้วยความเต็มใจ โดยมีคุณค่าร่วมกันและความรับผิดชอบต่อปัจเจกชน สังคมจึงเป็นการรวมกันของปัจเจกชนและกลุ่ม ที่หลากหลาย ที่มีความสมัครใจในการตอบสนองผลประโยชน์ของสังคมทั่วไป ดังนั้น บทความ “The Social Responsibility” ของฟรีดแมน แสดงให้เห็นถึงความรับผิดชอบต่อสังคมที่เป็นประเด็นของภาค ธุรกิจ เศรษฐกิจที่เสรีอย่างเต็มรูปแบบจะนำเสรีภาพมาสู่การเมืองสอดคล้องตามแนวคิดหลักที่ปรากฏใน *Capitalism and Freedom* หากแต่แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งเป็นการมองเชิงสังคมหรือเป็น ประเด็นทางสังคม ในส่วนนี้ต้องทำความเข้าใจว่า “สังคมและศีลธรรม” อาจจะยังไม่ได้เป็นสิ่งเดียวกัน อย่างการเมือง ที่หมายความว่าเช่นนี้ จึงเป็นการเน้นย้ำกลับไปที่มีความรับผิดชอบต่อธุรกิจ ที่ต้องทำหน้าที่ ของตนเพื่อเป็นป้อมปราการหลักของเสรีภาพ ซึ่งความรับผิดชอบต่อสังคมเป็นประเด็นที่ไม่มีการเมืองมา เกี่ยวข้อง (Teivainen, 2013) หากแต่เป็นเรื่องของโครงสร้างเศรษฐกิจสังคมเพียงประเด็นเดียว

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่า ทักษะของฟรีดแมนที่มีข้อคิดเห็นต่อความรับผิดชอบต่อ สังคมที่ว่า ไม่ใช่หน้าที่ของภาครัฐกิจ จึงเป็นการยากที่จะปฏิเสธได้ว่า แนวคิดของเขาประกาศชัดเจนถึง

ผลประโยชน์หรือกำไรต้องอยู่เหนือสิ่งอื่นใด เป็น “ความรับผิดชอบที่บริษัทมีต่อสังคม เพื่อใช้ทรัพยากร และเข้าไปข้องเกี่ยวกับการกำหนดกิจกรรมที่เพิ่มกำไรให้กับบริษัท” (Friedman, 1970 as cited in Ferrero et al, 2012, p. 1) แนวคิดหลักของฟรีดแมนวางอยู่บนพื้นฐานของหลักการทรัพย์สินส่วนบุคคลและการควบคุมทั้งหมดของทรัพย์สินมอบไว้กับคุณธรรมของความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน “บริษัทเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ของคณะกรรมการผู้ถือหุ้นผู้เป็นเจ้าของ ... ซึ่งโดยทั่วไปแล้วจะแสวงหาผลประโยชน์เท่าที่เป็นไปได้” (Friedman, 1962; 1970 as cited in Ferrero et al, 2012, p. 1) โดยที่มีผู้บริหารคอยกำกับดูแลให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ทั้งหลาย

อย่างไรก็ดี แม้กระทั่ง “ผู้บริหาร” ก็ไม่มีความชอบธรรมที่จะตัดสินใจเกี่ยวกับ “สังคม” ทั้งทางตรงและทางอ้อม โดยปราศจากมติที่ประชุมคณะกรรมการบริหาร ในเมื่องานกิจกรรมเพื่อสังคมมีค่าใช้จ่าย โดยใช้ทรัพยากรแหล่งใดแหล่งหนึ่งของบริษัทและเงินในการดำเนินกิจการ ซึ่งขึ้นอยู่กับ การมองเห็น “คุณค่า” ของกิจกรรมมากนักน้อยเพียงใด เมื่อใดที่ผู้บริหารเข้าไปข้องเกี่ยวกับความรับผิดชอบต่อสังคม นั้นหมายถึงเขากำลังละเมิดต่อสิทธิในทรัพย์สินส่วนบุคคลและธรรมชาติของการแลกเปลี่ยนค้าขายที่เป็นไปอย่างเต็มใจ เพราะว่า “ในตลาดเสรีไม่มีผู้ใดบังคับใครไม่ว่าทางใดทางหนึ่งได้ กลุ่มคนเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยความเต็มใจ เพราะเขาเชื่อว่าประโยชน์จากการตัดสินใจของแต่ละคน วางอยู่บนพื้นฐานของ ข้อมูลที่ถูกกำหนดด้วยราคาอย่างเสรี” (Ferrero et al, 2012, p. 6)

ผู้บริหารควรมีความรับผิดชอบต่อใคร?: ข้อถกอภิปรายปลายเปิด

ข้อถกเถียงหลักของฟรีดแมนคือ ความรับผิดชอบต่อสังคมของบริษัทอย่างเดียวนั้น คือเพื่อสร้างผลกำไรสูงสุดให้กับบริษัทโดยที่ต้องอยู่ในกฎเกณฑ์ของการแข่งขัน ซึ่งเป็นข้อจำกัดในการแสวงหาผลกำไรสูงสุด ในทางตรงกันข้าม แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคม เป็นหลักการที่ทำลายพื้นฐานสังคมเสรี เพราะผู้บริหารได้รับมอบหมายภาระงานจากบริษัทอย่างชัดเจนตามสัญญาที่ตกลงกันไว้แล้ว ถึงแม้ว่า “ฟรีดแมนเองไม่ได้พัฒนาข้อถกเถียงที่เขาตั้งขึ้นไว้อย่างสมบูรณ์” (Salazar & Husted, 2009, p. 150) หากแต่แนวคิดความรับผิดชอบต่อสังคมจำเป็นต้องอธิบายให้กระจ่าง เพราะเป็นลักษณะที่ขัดแย้งกันระหว่างผลกำไรกับศีลธรรม โดยมีผู้บริหารเป็นตัวแทน (Agent) ของบริษัทในการดำเนินการ ดังนั้น ความสำคัญของข้อถกเถียงที่ฟรีดแมนเริ่มไว้ก็คือ “ประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคมปะทะกับการแสวงหาผลกำไรสูงสุด โดยมีผู้บริหารเป็นตัวแทนบริษัท ผู้ถือหุ้น ในการแสวงหาผลประโยชน์” (Salazar & Husted, 2009, p. 138) จึงเป็นคุณูปการของฟรีดแมนที่ เป็นผู้ริเริ่มเปิดประเด็นโดยการตั้งคำถามเชิง จริยศาสตร์ของทุนนิยมและจริยธรรมของนักบริหาร

คำถามที่ว่า ผู้บริหารควรมีความรับผิดชอบต่อใคร? ตามทัศนะของฟรีดแมนโดยพื้นฐานแล้ว ในตลาดเสรี การแลกเปลี่ยนเป็นไปด้วยความเต็มใจ ความน่าเชื่อถือหรือไว้วางใจของบริษัทในด้านความรับผิดชอบต่อโดยปรกติวิสัยแล้ว ย่อมกระทำอย่างด้วยความสมัครใจในการแลกเปลี่ยนและผลที่สืบเนื่องตามมา ซึ่งเกือบทุกครั้งที่มีผู้บริหารมีนโยบายในการรับผิดชอบต่อสังคมด้วยการจ่ายสินไหมทดแทน อันเป็นเพียงความรับผิดชอบต่อการใช้มูลค่าของเงินแทนความเสียหายที่เกิดขึ้น (Ferrero et al, 2012, p. 10)

ในการทำงานเดียวกัน บริษัทยังคงมีเสรีภาพในการสร้างมลภาวะ (ด้านสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม) ซึ่งเป็นมลภาวะที่สามารถชดเชยด้วยภาษีที่ถูกกำหนดโดยรัฐบาล เพราะสามารถควบคุมผลลัพธ์อย่างมีประสิทธิภาพได้ (Friedman, 1973 as cited in Ferrero et al, 2012, p. 14) กล่าวอีกนัยหนึ่ง บุคคลที่เป็นคู่กรณีกับบริษัทจะได้รับค่าชดเชยแทนการฟ้องร้องคดีความ หากแต่สิ่งที่ต้องตระหนักก็คือ ความเสียหายที่เกิดขึ้นในรูปแบบต่าง ๆ นานา ที่บริษัทสามารถลดทอนให้เป็นเพียง “มูลค่า” ของสินไหมทดแทนหรือการจ่ายค่าชดเชยที่มากพอกระทั่งยกฟ้อง ดังนั้น ผู้บริหารในฐานะที่เป็นผู้กำหนดนโยบายเพื่อการขับเคลื่อนบริษัท ซึ่งหมายถึง ผู้บริหารมีหน้าที่แสวงหาผลประโยชน์สูงสุดให้กับหุ้นส่วนเท่านั้น ไม่ใช่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

ในทางตรงกันข้าม เมื่อระบบตลาดเสรีเกี่ยวข้องกับสังคมเสรีที่มีกฎเกณฑ์ของการแข่งขันให้ดำเนินไป โดยมีรัฐบาลเป็นผู้กำหนดและกำกับดูแล จึงเป็นไปได้ที่ความรับผิดชอบต่อสังคมขั้นพื้นฐานของผู้บริหาร ก็คือการสร้างคุณค่าให้ได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ให้แก่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย เพราะเป็นการสร้างคุณค่าให้ได้มากที่สุดเพื่อหุ้นส่วนด้วยเช่นกัน กล่าวได้ว่า อะไรที่ติดต่อหุ้นส่วนก็ไม่จำเป็นต้องติดต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในทางกลับกัน อะไรที่ติดต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสียย่อมติดต่อหุ้นส่วนเป็นแน่แท้ แต่จะมากหรือน้อยจากความคาดหวังก็เป็นอีกเรื่องหนึ่ง เพราะบริษัทที่ “ใหญ่เกินที่จะล้ม” ก็ได้รับการโอบอุ้มจากสังคมไม่ว่าจะทางใดทางหนึ่ง ซึ่งบ่อยครั้งการให้เงินเพื่อช่วยเหลือให้พ้นจากปัญหา กลับกลายเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมที่มีต่อภาคธุรกิจ โดยข้ออ้างที่ว่า ถ้าล้มไปแล้วจะสร้างปัญหาตามมามากกว่าที่เป็นอยู่ ดังนั้น ผู้บริหารในฐานะผู้ตัดสินใจจึงไม่สามารถรับรู้ต่อความรับผิดชอบต่อสังคมในสิ่งที่ไม่พึงประสงค์ในอนาคตได้ แม้กระทั่งผลที่สืบเนื่องมาจากการตัดสินใจของเขาเอง

อย่างไรก็ดี เมื่อความตั้งแต่ส่วนนี้เป็นต้นไป ผู้เขียนขอเสนอข้อถกเถียงสองประการเบื้องต้นที่มีใจความสำคัญหลักที่สัมพันธ์กันกับผู้บริหารกับความรับผิดชอบต่อสังคม อันเป็นเครื่องมือเพื่อนำไปสู่การถกอภิปรายและเสนอข้อคิดเห็นอย่างกว้างขวาง จากการสร้างข้อถกเถียงโดยสังเขปแนวคิดของฟรีดแมน ตามที่ได้นำเสนอในหัวข้อฟรีดแมนกับทุนนิยมเสรีและความรับผิดชอบต่อสังคมของผู้บริหารภาคธุรกิจที่ผ่านมาข้างต้น ดังนี้

1. ประการแรก ฟรีดแมนระบุชัดเจนไว้ใน “The Relation between Economic Freedom and Political Freedom” ใน *Capitalism and Freedom* (Friedman, 1962) ด้วยสายตาของเสรีนิยมว่า เสรีภาพของปัจเจกชนหรือครอบครัว เป็นเป้าหมายสูงสุดในการตัดสินใจจัดการเชิงสังคม เสรีภาพเป็นคุณค่าที่เราต้องมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน เป็นคุณค่าที่เกี่ยวข้องไปสู่ความสัมพันธ์ท่ามกลางผู้อื่น คุณค่าที่เกี่ยวข้องแสดงให้เห็นถึงเสรีภาพในขอบเขตทางจริยธรรมของปัจเจกชน (Friedman, 1962, p. 12, 14) สืบเนื่องจากเรื่องเสรีภาพ ถ้าเราไม่เชื่อในตลาดเสรี ซึ่งหมายถึงการขาดความเชื่อในตัวเสรีภาพเอง เมื่อเสรีภาพของปัจเจกชนกับตัวเลือกในตลาดของสังคมเสรีเป็นสิ่งหลักในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างของสังคม

เราสามารถที่จะพัฒนาข้อถกเถียงจากประเด็น เสรีนิยมและตลาดเสรี ข้างต้นได้ว่า หากเสรีภาพทางเศรษฐกิจหมายถึงการแข่งขันในตลาดและแสวงหาผลประโยชน์อย่างเสรี ผู้บริหารที่รับนโยบายจากหลักการของบริษัทที่ต้องแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ของบริษัท เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดผลตามมา และสิ่ง

ที่ได้ นั้น เป็นผลกระทบต่อโครงสร้างสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม เมื่อเราเชื่อในตลาดเสรีและกลไกตลาดว่าเป็นตัวกำหนดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคม (แทนที่จะเป็นการเมือง) เสรีภาพทางเศรษฐกิจจึงมีความสำคัญเป็นอันดับแรก และจะส่งผลให้เกิดเสรีภาพทางการเมือง จากข้อเสนอดังกล่าวได้ก่อให้เกิดคำถาม ดังนี้

- ก) เราสามารถปล่อยให้เสรีภาพทางเศรษฐกิจกำหนดโครงสร้างสังคมได้แต่เพียงฝ่ายเดียวหรือไม่
- ข) เสรีภาพทางเศรษฐกิจที่ว่านั้น เป็นเสรีภาพที่แท้จริงหรือเป็นเสรีภาพที่ถูกกำหนดโดยปัจจัยทางเศรษฐกิจและกลไกตลาดเพียงเท่านั้นเองหรือ และ
- ค) ผู้บริหารที่มีฐานะเป็นส่วนหนึ่งในการขับเคลื่อนบริษัทและเป็นปัจเจกชนในเวลาเดียวกันสามารถแบ่งขอบเขต บทบาท และสถานภาพต่อกระบวนการดำเนินการตัดสินใจการตลอดทั้งการตัดสินใจได้อย่างไร

ข้อคำถามทั้งสามข้อที่แตกย่อยมาจากประเด็นดังกล่าว สะท้อนให้เราเห็นว่า เสรีนิยมแบบสุดโต่งมีความสำคัญ โดยเป็นวิถีทางหนึ่งในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมที่น่าพึงพอใจตราบเท่าที่เราสามารถอยู่ในระบบเศรษฐกิจสังคมดังกล่าวได้ ด้วยการแสวงผลประโยชน์ให้ได้มากที่สุด ภายใต้ข้อกำหนดทางกฎหมายที่ดำรงอยู่พร้อม ๆ กับมือที่มองไม่เห็นหรือกลไกตลาด จะทำให้เกิดสมดุลแล้วขับเคลื่อนตลาดจากนั้นตลาดจะไปขับเคลื่อนเศรษฐกิจสังคมต่อไป หากแต่สังคมที่ดูเหมือนจะเป็นไปได้ด้วยดีกลับไม่ได้เป็นไปอย่างที่คาดหวังเสมอไป

2. ประการต่อมาที่ปรากฏใน “The Social Responsibility of Business is to Increase its Profits” (Friedman, 1970) ผู้บริหารมีความรับผิดชอบ คือ การสร้างผลกำไรให้บริษัทเพิ่มมากขึ้นด้วยการแข่งขันแบบเปิดและเสรีโดยปราศจากการหลอกลวงและฉ้อฉล ซึ่งแนวคิดนี้เป็นการมองจากกรอบอรรถประโยชน์ เมื่อธุรกิจมุ่งคั่งก็จะสร้างความมั่นคงให้กับสังคม ไม่ว่าจะเป็นการสร้างงาน การบริการสินค้าอุปโภคบริโภคที่ดี ผลตอบแทนต่อหุ้นส่วน การเติบโตทางเศรษฐกิจ ภาษี ซึ่งเป็นการส่งเสริมสนับสนุนสวัสดิการสังคมนั่นเอง หากแต่คำถามที่ตามมาก็คือ กฎเกณฑ์พื้นฐานของสังคมที่ผนวกกับหลักศีลธรรมนั้น มีขอบเขตหรือข้อจำกัดอยู่ที่ใด ประโยคที่ว่า “โดยปราศจากการหลอกลวงและฉ้อฉล” อันมีนัยเชิงศีลธรรมรวมถึง การกล่าวความจริง การรักษาสัญญา ความยุติธรรมและเสมอภาพอย่างเท่าเทียม ซึ่งจะต้องเป็นมาตรฐานทางจริยธรรมของธุรกิจ และมีกฎหมายเป็นข้อกำหนดบังคับไม่ให้กระทำเกินเลย ข้อตกลง นั่นก็คือ ความต้องการที่ทุกคนต้องเคารพกฎหมาย

อย่างไรก็ดี ฟรีดแมนเชื่อว่าผู้บริหารและบริษัทต้องรับผิดชอบต่อการใช้เสรีภาพและต้องรับผลที่ตามมาจากการกระทำของตัวเอง ผู้บริหารต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของบริษัทในระยะยาวเพื่อผลประโยชน์ที่ดีที่สุดแก่บริษัท ทั้งนี้ ต้องตระหนักเสมอว่า ธุรกิจไม่ใช่บุคคลและเป็นบุคคลที่มีศีลธรรมได้ กฎหมายมีไว้ใช้กับบุคคล ส่วนความรับผิดชอบต่อเป็นเรื่องศีลธรรมของบุคคล ดังที่ฟรีดแมนเน้นย้ำว่า ไม่มี

ใครบังคับใครให้ทำการค้าขายแลกเปลี่ยนในตลาดเสรีได้ เมื่อเป็นดังที่กล่าวมาข้างต้น จะมีประเด็นคำถาม อาทิ

- ก) ผู้บริหารรับผิดชอบต่อธุรกิจ ผลประโยชน์ต่อหุ้นส่วนจะเป็นการสร้างคุณค่าต่อสังคม แล้วธุรกิจจะไปส่งเสริมสนับสนุนการเพิ่มสวัสดิการสังคมเอง (ในกรณีภาษี) เป็นแนวคิดที่ภาคสังคมสามารถให้ความไว้วางใจได้มากน้อยเพียงใด
- ข) ด้วยบริบทกฎหมาย ขอบเขตและข้อจำกัดที่มีต่อความรับผิดชอบต่อสังคมจะอยู่ตรงส่วนใด ซึ่งความเสียหายหลายสิ่ง ไม่สามารถที่จะประเมินเป็นค่าสินไหมทดแทนได้ และกฎหมายก็ไม่สามารถครอบคลุมปัญหา กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ บ่อยครั้งที่ช่องว่างทางกฎหมายไม่สามารถครอบคลุมถึงผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย
- ค) ปัญหาจากผลที่สืบเนื่องมาจากความไม่ตั้งใจและคาดไม่ถึง บริษัทจะสามารถรับผิดชอบต่อสิ่งที่เกิดขึ้นได้หรือไม่ ด้วยวิธีการอย่างไร และ
- ง) ผู้บริหารให้ความสำคัญต่อหุ้นส่วนเพียงเท่านั้น แล้วผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในภาคส่วนอื่นจะมีการดำเนินการอย่างไร

จากข้อถกอภิปรายสองประการที่ได้นำเสนอข้างต้น ไม่ได้เป็นเพียงการสังเขปประเด็นสำคัญเพื่อตั้งคำถามกับปัญหาที่เผชิญอย่างกระชับเท่านั้น แต่ยังแผ่ไปสู่การถกแถลงเพื่อความชัดเจนและลึกซึ้งอีกด้วย ผู้บริหารต้องมีวิสัยทัศน์กว้างไกลไปกว่าการตอบแทนจากพันธะผูกพันกับหุ้นส่วนขยายไปสู่ผู้มีส่วนได้เสียทุกภาคส่วนต่อไปด้วยวิธีการที่แยบยลยิ่งขึ้น ในขณะที่ผู้บริหารในฐานะตัวแทนของบริษัทต้องเผชิญกับลักษณะที่ขัดแย้งกันระหว่างผลกำไรกับศีลธรรมอยู่ตลอดเวลา

สรุป

โดยสังเขปแนวคิดของฟรีดแมนได้ว่า “ความรับผิดชอบต่อสังคมของภาคธุรกิจนั้น คือ การแสวงหาผลกำไรให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ภายใต้ข้อจำกัดของกฎหมาย โดยไม่หลอกลวงและฉ้อโกง” หากแต่ “เท่าที่มากที่สุด” และ/หรือ “ข้อจำกัดของกฎหมาย” และ/หรือ “ไม่หลอกลวงและฉ้อโกง” ฯลฯ เป็นสิ่งที่ต้องมาตีความและวิเคราะห์กันอีกนับครั้งไม่ถ้วนภายใต้บริบทสังคมเศรษฐกิจร่วมสมัย อันเป็นสถานการณ์ที่ลำบากใจ (Dilemma) ในภาระหน้าที่ของผู้บริหารกับประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคมโดยเฉพาะคำถามถึง “ผู้บริหาร” ว่าควรวางบทบาทอย่างไรต่อประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคมนั่นเอง

เอกสารอ้างอิง

- Aune, J. A. (2007). How to Read Milton Friedman: Corporate Social Responsibility and Today's Capitalisms. In G. Cheney & J. Roper (Eds.), *The Debate over Corporate Social Responsibility* Steve May (pp. 207-218). Oxford: Oxford University Press.
- Coleman, T. S. (2013). *Corporate Social Responsibility: Friedman's View*. Retrieved March 1, 2015, from <https://bfi.uchicago.edu/feature-story/corporate-social-responsibility-friedmans-view>
- Dunn, C. P. & Burton, B. K. (2006). *Friedman's "The Social responsibility of Business is to Increase its Profits": A Critique for the Classroom*. Presentation in International Association for Business and Society Annual Meetings. Retrieved March 1, 2015, from <http://faculty.wvu.edu/dunnc3/present.friedman.pdf>
- Ferrero, I., Hoffman, W. M. & McNulty, R. E. (2012). *Must Milton Friedman Embrace Stakeholder Theory?*. Working Paper No. 10/12 Universidad de Navarra. Retrieved March 1, 2015, from http://www.unav.edu/documents/29056/1939939/WP_UNAV_10_12.pdf
- Friedman, M. (1962). *Capitalism and Freedom*. Retrieved March 1, 2015, from <http://www.pdf-archive.com/2011/12/28/friedman-milton-capitalism-and-freedom/friedman-milton-capitalism-and-freedom.pdf>
- Friedman, M. (1970). The Social responsibility of Business is to Increase its Profits. *The New York Times Magazine*, September 13.
- Miller, B. (2009). *Corporate Social Responsibility: Was Milton Friedman Right?*. Retrieved March 1, 2015, from <https://www.coursehero.com/file/9511285/Corporate-Social-Responsibility-The-Milton-Friedman-Approach/>
- Salazar, J. & Husted, B. W. (2009). Principals and Agents: Further Thoughts on the Friedmanite Critique of Corporate Social responsibility. In A. Crane, A. McWilliams, D. Matten & D. S. Siegel (Eds.) *The oxford Handbook of Corporate Social responsibility* (pp. 137-155). Oxford: Oxford University Press.
- Teivainen, T. (2013). *Milton Friedman's Argument about Socialist Implications of Corporate Social Responsibility*. Retrieved March 1, 2015, from <http://teivo.net/2013/03/09/friedman>

